

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2017 | ÅRGÅNG 21

Bokförlaget THALES

INTERVJU MED ÅSA BURMAN, LEKTOR I PRAKTISK FILOSOFI VID STOCKHOLMS UNIVERSITET OCH FORSKARE VID INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSSTUDIER

Berätta om dig själv!

SOM PERSON ÄR jag nyfiken, engagerad, och provar gärna nya saker. Detta har bidragit till att jag arbetat både inom och utanför akademien. Jag har exempelvis arbetat som lektor i mänskliga rättigheter, och som managementkonsult (inom näringslivet), samt med samhälls-entreprenörskap (inom den ideella sektorn). Numera arbetar jag som lektor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet och som forskare vid Institutet för framtidsstudier. Och så har jag så klart en stor passion för filosofi som ämne och främst för de grundläggande frågor som rör samhället.

Min filosofiska bana började nog redan med att jag fick boken *Sofies värld* av Jostein Gaarder av mina föräldrar när jag var i yngre tonåren (fast det visste jag inte då). Det var en julaftonsmorgon och jag kommer ihåg att jag nästan missade allt annat som pågick just denna julafton för jag blev så förundrad av de frågor som ställdes och de möjliga svar som presenterades. I gymnasiet hade jag sedan turen att ha mycket duktiga lärare i just samhällsvetenskap och filosofi vilket gjorde att mitt intresse växte än mer och jag bestämde mig därför för att läsa filosofi på universitetet. Men innan dess hann jag börja på Pol mag-programmet i Lund och läste statsvetenskap och nationalekonomi (första terminerna) och sedan idéhistoria. Den första kursen i statsvetenskap handlade om politisk teori och jag tänkte att jag hamnat helt rätt! Rawls rättviseteori diskuterades relativt ingående, inklusive att rättvisan gällde institutioner. Men en fråga hos mig dröjde sig kvar: vad är en institution för något egentligen? Dessa institutioner som spelade en så stor roll både i Rawls rättviseteori och inom statsvetenskapen kunde jag inte få någon klarhet i. Det skulle dröja ett par år tills jag fick ett svar på den frågan i Berkeley.

Spännande! Vad hände i Berkeley?

JAG HADE SEDAN länge tillbaka velat studera i USA och Kalifornien. Efter en tids filosofistudier i Uppsala och Lund sökte jag till University of California, Berkeley genom ett utbytesprogram. Till min stora glädje kom jag in och spenderade fyra år totalt i Berkeley, först under grundutbildningen och sedan under forskarutbildningen i praktisk filosofi (som jag gjorde vid Lunds universitet). Det var i Berkeley som jag först stötte på social ontologi som forskningsfält.

Vilket också din avhandling *Power and Social Ontology*, (Bokbox Publications 2007) handlar om. Men vad är social ontologi?

DET ÄR ETT snabbt växande forskningsfält, som befinner sig i gränslandet mellan praktisk och teoretisk filosofi, och som just rör frågor om samhällets grundvalar. Social ontologi behandlar den sociala verklighetens metafysik, exempelvis genom att försöka förstå naturen hos händelser som den franska revolutionen, entiteter som nationer och företag, och institutioner som privat egendom eller monarki. Ett relaterat område inom detta fält behandlar sociala grupper: vad skiljer en social grupp från en samling individer? Samt hur ska vi analysera kollektiv handling?

För att göra detta lite mer konkret kan du reflektera över din dag. På vägen till ditt arbete eller dina studier som *anställd* eller som *student* hade du exempelvis *rätten* att åka kollektivt för att du betalat biljetten och du som lärare vid ett universitet hade en *skyldighet* att rätta dina studenters tentor inom tidsramen på grund av din anställning medan du som student har en *rättighet* att få tillbaka din tentamen inom tidsramen. På vägen hem läste du kanske en artikel om vår *finansminister*. Det faktum att Magdalena Andersson är Sveriges finansminister, eller att du är anställd vid ett universitet är exempel på institutionella fakta, det vill säga fakta som är beroende av ett samhälle, eller mer precist, institutioner, för att existera. Vårt samhälle består till stor del av sådana här så kallade »statusfunktioner», exempelvis att någon är *student* vid KTH och *medborgare* i Sverige, och med dessa statusfunktioner följer nya rättigheter och skyldigheter (så kallad positiv deontisk

makt respektive negativ deontisk makt), som i sin tur reglerar vårt beteende och på det viset gör samhället möjligt.

Institutionella fakta är alltså centrala för samhället. En annan intressant aspekt är att de är skapade av oss och i en mening finns de bara för att vi tror att de finns. Sociala ontologer avser därför att besvara frågor som: hur är institutionella fakta möjliga? Vad är deras natur? Hur, eller i kraft av vad, existerar sociala och institutionella fakta? Vilka grundläggande kategorier behöver vi för att förklara sociala och institutionella fakta? Hur passar dessa in i vår naturvetenskapliga världsbild? Kan vi *upptäcka* sociala fakta (trots att de är skapade av oss)?

Det låter som ett forskningsfält som rör sig i gränslandet mellan filosofin och samhällsvetenskaperna. Hur är relationerna mellan den sociala ontologin och de empiriska vetenskaperna? Sker det en ömsesidig stimulans?

JÅ, DET FINNS flera intressanta exempel på en sådan ömsesidig stimulans (men det vore värdefullt om denna relation utvecklades ytterligare). Ett exempel är att många av de frågeställningar som sociala ontologer intresserar sig för – vad är ett socialt faktum? hur skiljer sig en grupp från en samling av individer? – är klassiska sociologiska frågor. Margaret Gilbert är en filosof som gör detta arv tydligt och bygger vidare på bland annat Durkheims tankar. Och ekonomer, sociologer, och antropologer intresserar sig för teorierna inom social ontologi (se specialnummer av *Anthropological Theory* och *American Journal of Sociology and Economics*). Ekonomen Hernando De Soto Polar har till exempel använt sig av John Searles analys av institutionella fakta för att undersöka eventuella samband mellan äganderätt och ekonomisk utveckling i Peru.

Ett exempel på hur samhällsvetenskaperna bidragit till utvecklingen av social ontologi är att skilja mellan vad filosofen Amie Thomasson kallar »transparenta» och »opaka» sociala fenomen. Något förenklat är transparenta sociala fenomen de fenomen som medlemmarna i ett samhälle känner till existerar, t.ex. att det finns pengar och studenter, i kontrast till opaka fenomen som medlemmarna i ett samhälle inte känner till existerar, t.ex. det faktum att

ekonomin befinner sig i recession, eller att det råder en social snedrekrytering till universitetet. Med utgångspunkt i några opaka sociala fenomen som ofta studeras inom samhällsvetenskaperna – dolda maktstrukturer såsom en klass-struktur och en genusstruktur – visade hon på att de tidiga teorierna inom social ontologi inte kunde hantera dessa. Teorierna var alltså för snäva. Vår sociala verklighet består ju inte enbart av transparenta sociala fenomen, utan tvärtom är det ofta de opaka som är de mest intressanta.

Den här kritiken var också en viktig utgångspunkt för mitt eget avhandlingsarbete. Jag visar på att användningen av vissa exempel – att gå på en promenad, bära möbler tillsammans, eller delta i ett cocktailparty – sågs som de paradigmatiska sociala fenomenen inom fältet social ontologi, vilket innebar en alldeles för konsensusinriktad syn på samhället. Samhällen består ju också av att vi ifrågasätter institutionella fakta, samt konflikter mellan olika individer och grupper. Genom att använda andra slags exempel – såsom klass och genus (med inspiration av samhällsvetenskaperna) – kom också andra fenomen i förgrunden. Ett sådant centralt fenomen var makt.

Jag utvecklade därför en ny teori om social makt baserad på teorier inom social ontologi. Jag argumenterar för att den deontiska makten blott är en typ av makt och att det finns andra typer av makt i vår sociala verklighet: din deontiska makt i exemplet ovan, d.v.s. dina rättigheter och skyldigheter som student eller anställd, är ju transparent. Men det finns även exempel på opaka former av makt i samhället. Det är alltså en vidare syn på makt som jag formulerar, i kontrast till det alltför snäva fokuset på deontisk makt – som med nödvändighet är transparent – inom forskningsfältet. Ett par centrala frågor om makt som jag söker besvara är: handlar makt om att ha *makt att göra något* eller att ha *makt över andra*? Finns makt bara när den *utövas*, eller kan du *ha makt* utan att utöva den? Är det enbart *agenter* som har makt, eller finns det även *maktstrukturer*? Jag argumenterar för att vi bör se makt som en förmåga som agenter har, medan existensen av sociala strukturer kan möjliggöra eller hindra agents makt. Men strukturer i sig har ingen makt.

Har även den normativa teorin förändrats i ljuset av den sociala ontologins utveckling?

FRÅGAN FÅR MIG att tänka på ett av våra största etiska problem idag, klimathotet. Vad *du* och *jag* gör som individer har trots allt begränsad påverkan, men samtidigt har vad *vi* gör – på kollektiv nivå – enorma konsekvenser. Vilken är relationen mellan individuellt och kollektivt ansvar? Och hur ska vi analysera kollektivt ansvar? Ett snabbt växande fält är just frågan om kollektivt ansvar som bygger vidare på olika analyser av kollektiv handling. Det här är ett bra exempel på hur normativ teori kan, och redan har, utvecklats genom att använda sig av teorier inom social ontologi.

Ett annat exempel, som jag inte är säker på är lika fruktbart, är rättighetsdebatten. Vissa filosofer inom fältet har föreslagit att den mänskliga rättigheten till yttrandefrihet kan analyseras på samma sätt som institutionella rättigheter (t.ex. dina rättigheter och skyldigheter som universitetsanställd).

Och ett tredje exempel är den återkommande frågan om institutioner. John Rawls skriver att »Justice is the first virtue of social institutions, as truth is of systems of thought. A theory however elegant and economical must be rejected or revised if it is untrue; likewise laws and institutions no matter how efficient and well-arranged must be reformed or abolished if they are unjust.» Här anser jag att relationen mellan normativ teori och social ontologi bör ses som en fruktbar arbetsfördelning; teoretiker som Rawls söker besvarar den normativa frågan om rättvisa medan sociala ontologer söker besvara vad institutioner egentligen är för något (deras natur och existens).

Du driver också ett företag med akademisk anknytning. Berätta om det! IDÉN BAKOM FÖRETAGET – Finish on time – kom när jag själv var doktorand. Precis som många andra doktorander (och uppsatsstudenter) brottades jag med frågor av slaget: kommer jag att bli klar? I tid? Är min forskningsfråga tillräckligt ny och intressant? Jag hade turen att hamna på ett seminarium om »Praktiska strategier för att skriva en avhandling». Det leddes av en pensionerad professor

och var ett av de mest populära seminarierna bland doktorander i Berkeley. Seminarieledaren gjorde en skillnad mellan *innehållet* i vår forskning eller *vad* vi forskar om, och själva *arbetsprocessen*, eller *hur* du går tillväga för att skriva klart din avhandling i tid. Hon hade hjälpt över 100 doktorander fram till disputation. Och detta utan att läsa en enda rad av deras akademiska texter. Istället hjälpte hon till med den pusselbit – hur:et – som jag och många andra upplevde att de saknat. Jag kom att arbeta tillsammans med henne under min återstående tid i Berkeley och testade olika verktyg som berörde just den akademiska arbetsprocessen.

Ett exempel på ett sådant verktyg är att arbeta i »units». Det innebär att du arbetar ostört (stäng av epost och mobiltelefon och stäng dörren till arbetsrummet) i 45 minuter och därefter tar en kort paus (på 5–15 minuter där du exempelvis diskar en kaffekopp eller tar en kort promenad). Under en sådan unit fokuserar du på dina viktigaste uppgifter som kräver mest koncentration, så kallade »A-uppgifter». Satsa på att göra fyra sådana units av A-uppgifter under dina bästa timmar på dagen. Skilj dessa från dina »B-uppgifter», förstådda som återkommande uppgifter som behöver utföras men som ofta avbryter mer väsentligt arbete. Exempelvis att svara på viktig epost, gå på möten, och hantera referenser. Dessa B-uppgifter kan istället utföras under en unit under dagen som inte infaller under dina bästa timmar. B-uppgifterna kan med fördel *samköras* i den mening att du väntar tills du har en större mängd uppgifter av samma typ och sedan utför du dessa vid förutbestämda och specifika tider. Så istället för att hantera epost kontinuerligt under dagen, och därmed bryta koncentrationen under dina A-units, så svarar du på epost mellan t. ex. kl. 14–14.45 på eftermiddagen.

När jag kom hem till Lund, och faktiskt disputerade i tid, blev många av mina kollegor nyfikna på verktygen och jag började sprida dem. När jag senare arbetade som managementkonsult var det också mycket fokus på själva arbetsprocessen och olika projektledningsverktyg, och jag tänkte vid flera tillfällen: det här borde jag ha känt till när jag började doktorera!

Tillsammans med en psykolog specialiserad på stressforskning –

Johanna Clausen Ekefjård – utarbetade jag en metod för att hjälpa doktorander att bli klara med sina avhandlingar i tid och må bra på vägen. Eller med andra ord, en metod för att öka genomströmningen och minska den negativa stressen bland Sveriges doktorander. Metoden bygger på verktyg från Berkeley, stressforskning, samt projektledningsverktyg från näringslivet (anpassat till akademien). Bakgrunden är att genomströmningstalen är relativt låga för doktorander, samtidigt som sjukskrivningstalen är höga.

Vi har under de senaste åtta åren givit kurser och konferenser i akademisk produktivitet och förebyggande stresshantering. Vi har träffat över 1 000 doktorander, post docs, och handledare runtom i Sverige, samt arbetat tätt tillsammans med omkring 60 doktorander inom olika ämnesområden vid Lunds universitet. Det har visat sig att för denna grupp doktorander är genomströmningen högre än för genomsnittet i Sverige, och den negativa stressen har sjunkit. Och i januari i år kom boken *Bli klar i tid och må bra på vägen: Handbok för doktorander* (Natur & Kultur 2017) som beskriver vår metod.

Avslutningsvis, vad skulle du vilja säga till studenter som är intresserade av social ontologi?

DET ÄR ETT nytt spännande forskningsområde som befinner sig i gränslandet mellan praktisk och teoretisk filosofi. Och det händer mycket inom detta fält både i Sverige och internationellt. Ta gärna del av konferenser, workshops och kurser på området. Den svenska forskargruppen »Metaphysics and Collectivity» anordnade en stor internationell konferens i Lund i september, *European Network of Social Ontology V*. Och en internationell workshop i social ontologi kommer att gå av stapeln i juni 2018 (vi har anordnat två workshops tidigare, *Non-Ideal Social Ontology I* och *II*) vid Stockholms universitet. Och håll utkik på kursutbudet för att se vilka kurser i social ontologi som ges vid landets olika universitet och högskolor.

Med tanke på att fältet och frågorna fortfarande är relativt nya finns det många intressanta uppsatsämnen och avhandlingsämnen. Börja med att läsa översiktsartiklar i exempelvis *Stanford Encyclopedia of Philosophy* om »collective intentionality», »collective responsibility», och »social institutions» liksom Amie Thomassons »so-

cial entities» i *The Routledge Companion to Metaphysics* och därefter de böcker och artiklar som du är mest intresserad av. Och ta gärna kontakt med de forskare inom fältet som håller på med ditt specifika intresseområde för att få fler litteraturtips och diskutera filosofi.

→

Jesper Ahlin